

Huszár Tibor: A cselekvő ember

Huszár Tibor tanulmánykötetében korunk társadalomtudományának „forró kérdéseire” keresi a választ. Értelmiség, kultúra, erkölcs, hagyományok, mind olyan témák, amelyek körül világméretekben folynak a viták. A marxista társadalomtudomány a polgári ideológiával folytatott polémiáiban kristályosítja ki véleményét azokról a társadalmi jelenségekről és folyamatokról, amelyek korunk társadalmának létkérdéseire, fejlődési távlataihoz kötődnek. Mert nem kétséges, hogy az értelmiség társadalmi helyének, szerepének, részvételének szociológiai elemzése, nemcsak egy társadalmi réteg történelmi alakváltozásait és jelenlétét tisztázza, hanem a jövő elképzeléséhez is — amikor az anyagi javak termelőinek jelentős része, idegeneráliai igénybevételét tekintve szellemi dolgozó lesz — támpontokat adhat. Éppen ilyen fontos a filozófiai hagyományok kritikai birtokbavétele is. E korproblémák polemikus jellegéből adódóan Huszár Tibor tanulmányai polemikus írások.

A három fontos témakörre osztott kötet — Értelmiség és társadalom; Hagyományaink viták tükrében; Kultúra, közművelődés, erkölcs — tanulmányainak legfőbb jellemzője, hogy szerzőjük, gazdag tényanyag birtokában, a marxista társadalomelmélet principiumainak következetes érvényesítésével mutatja be a jelenséget. Írói erénye és politikai elkötelezettsége nem újszerű, meghökkentő magyarázatokban nyilatkozik meg, hanem a tények elemzésében, az elmélet és a valóság szembesítésében. Semmi olyant nem találunk a kötet négyszáz oldalán, amely a szociológiával behatóan foglalkozók előtt ismeretlen volna, de a logikus felépítés és a rendezettség mégis új megvilágításba, összefüggésbe állítja az ismertet. Huszár Tibor tanulmányírói módszerének és eszközeinek alkotó jellegét a vizsgált tárgy megközelítésének módja és formái határozzák meg.

A marxista filozófiai hagyományok szempontjából különösen időszerűek az Antonio Gramsciról és az olasz marxistákról írt tanulmányok. Huszár Tibor Gramsciról írva a gyakorlat, filozófia, politika, történelem újszerű értelmezésére hívja fel a figyelmet. A filozófia Gramsci írásaiban, a valóságot átalakító gyakorlattal összefüggésben, „politikus dolog”. Az olasz gondolkodó olyan filozófia kidolgozását tartotta szükségesnek, amely a gyakorlati élethez kapcsolódva a köznapi gondolkodás lényegi meghatározójává válik. Gramsci felfogásában a politika nem a diplomáciai manőverek területe. „A politika osztályok létét, jelenét és jövőjét meghatározó lehetőségek, eszmék, akciók konglomerátuma, maga a történelem. S tegyük hozzá: maga a filozófia”. Kétségtelen, hogy Antonio Gramsci a marxista filozófia egyik jelentős képviselője. Természetesen jelentőségének arányairól lehet és kell is vitatkozni. Huszár Tibor tanulmányában csak egy lehetséges magyarázatot találunk Gramsci jelentőségének felméréséhez. A kérdés továbbra is nyitott. Elfogadható-e a filozófia és a politika azonosítása? A fogalmi filozófia képes-e köznapi gondolkodást és cselekvést felajzó eszmei mozgatóként működni? Lehetséges-e a tömegek magas fokú filozófiai öntudatosítása? A kérdésekre a történelemnek kell válaszolnia.

Az olasz marxisták stílusa, „szókészlete” eltér a megszokottól. Huszár Tibor meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy az olasz filozófiai nyelv Campanella, Bruno, Galilei nyelvi hagyományának továbbélésével magyarázható. A filozófiai hagyománynak azonban nemcsak stílusmeghatározó szerepe van. Az olasz marxista filozófia nem érthető meg Croce nélkül. „Croce keresztül, őt kritikailag meghaladva bontakozott ki s erősödött meg az olasz marxisták azon nemzedéke, amely később az Októberi Forradalommal és Lenin szellemi hagyatékával azonosulva, a kommunista párt alapítója s vezetője magja lesz”.

Huszár Tibor értelmiségről írt tanulmányában — Értelmiség és társadalom — a történelmi megközelítést összekapcsolja a szerkezeti és funkcionális jellemzők elemzésével. Az értelmiség történelmi kategória, szerepe és részvétele a társadalmi-gaz-

dasági alakulatok változásaival párhuzamosan módosul. Gramsci megfogalmazásában az értelmiségi csoportok a társadalmi formációk uralkodó osztályainak „segédcsoportjai” („organikus értelmiség”). Huszár Tibor Gramsci vonalán haladva az értelmiséget nem mint szellemi munkával foglalkozó dolgozók rétegét vizsgálja, hanem olyan csoportnak tekinti, amely meghatározott társadalmi viszonyok hordozója. A kapitalizmusban a túlsúlyos értelmiséget integráló viszonyként jelenik meg. Erről az eszméi alapzatról bírálja Huszár Tibor a polgári elméleteket, részletesen foglalkozik Max Scheler kultúrfilozófiájával, amely hatással volt Karl Mannheimre éppúgy, mint Ortega y Gassetra vagy Huizingára. Rendre mégréteget Geiger, Riesman, Burnham, Gallbraith, Marcuse, és könnyűnek találhatik. Joggal, mert az értelmiséget csak a társadalmi alakulat szerkezetébe illesztve lehet tanulmányozni. Huszár Tibor gondolatgazdag és logikus felépítésű tanulmánya azonban nem oszlatja el kételyemet az „organikus értelmiség” teóriájával kapcsolatban. Az értelmiség „függvényléte” nem jelenti azt hogy élenjáró csoportjai és egyedei ne tudnák túlhaladni organikus kötöttségüket. S itt nem szabad foglalkozású értelmiségiekre gondolok vagy a diplomások ilyen vagy olyan csoportjaira, hanem azokra, akik tehetőségüket és műveltségüket olyan erkölcsi magatartással kapcsolják össze, amely túlmutat az adott alakulat társadalmi megkötöttségén és komformizmusán. Az értelmiséget történetiségében tanulmányozó marxista szociológia nem mondhat le a társadalmi és tudományos haladást képviselő értelmiségi csoportok elhatárolásáról a társadalmi szerkezetbe beilleszkedő hivatalnok értelmiségiek tömegétől. Az axiomatikus megfogalmazások, amivel a szociológusok egy rétege bizonyítani szokta az értelmiség másodlagos szerepét a történelem fejlődési irányának felismerésében, nem oldják meg a problémát. Huszár Tibor a szocialista értelmiségről írva említést tesz arról, hogy „A szocialista értelmiség — s egyáltalán bármely társadalom értelmiségének politikai, ideológiai, kulturális funkciói nem jellemezhetők értékmozzanatok, minőségi jellemzők mellőzésével.” Sajnos elmulasztja az „értékmozzanatok” és a „minőségi jellemzők” kifejtését.

A marxista társadalomtudomány értelmiségelméletének kidolgozása azért is fontos, mert a tudományos forradalom alapvetően megváltoztatta az értelmiség társadalmi helyzetét és szerepét. A szellemi munka értéképző jellege rendkívüli mértékben megnövekedett. Az ismeretek rohamos gyarapodása és a tudományok nyelvének elvontsága csak kevesek számára teszi lehetővé a fejlődés trendvonalának megértését. Új vezetési és irányítási formákat kell érvényesíteni. Mi az értelmiség hivatása az új helyzetben? Erre a kihívásra a szociológia kell, hogy válaszoljon. Huszár Tibor tanulmánya értékes előtanulmány a marxista szociológia értelmiségelméletének kidolgozásához.

A nemzeti kérdés a munkásmozgalom egyik legtöbbet vitatott témái közé tartozik. Huszár Tibor *Adalékok egy polémia történetéhez* című tanulmányában Lenin és Rosa Luxemburg vitájának történetét elemzi. Rosa Luxemburg a XX. század viszonyai között a nemzeti önrendelkezést maradiságnak minősítette, tagadta a nemzeti kérdés pozitív előjelű kezelésének fontosságát. A vitában Lenin a nemzeti kérdés szemléletére és megoldására vonatkozóan rendkívül fontos elméleti tételeket tisztázott. Helyesen állapítja meg Huszár Tibor, hogy a nyelv modellálja „a gazdasági, politikai és társadalomlélektani folyamatok és tényezők kölcsönös feltételezettségét, bonyolult egymásbafonódottságát”. A nyelvi türelmetlenség mögött gazdasági, politikai és társadalomlélektani tényezők rejtőznek. A szocialista hatalom semmilyen formában sem alkalmazhat erőszakot a nemzetiségekkel szemben. „Ezért a nemzeti kisebbségekkel szemben tanúsított engedékenységet és békülékenységet inkább túlozzuk el az adott esetben, semmint megfordítva”. Huszár Tibor Lenin és Rosa Luxemburg vitájáról írt tanulmánya ösztönzést ad a hetvenes évek nemzeti problematikájának végiggondolásához. (*Szépirodalmi*, 1975.)

FÁBIÁN ERNŐ